

Олександр Коберник, Інна Осадченко, Мирослава Ткачук

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини,
факультет соціальної та психологічної освіти, Україна

СУЧАСНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ПСИХОДИДАКТИЧНИХ ІДЕЙ Я.А. КОМЕНСЬКОГО

MODERN INTERPRETATION OF PSYCHODIDACTIC IDEAS OF J.A. COMENIUS

Анотація

У статті шляхом аналізу та порівняння сучасних наукових джерел й Великої дидактики Яна Амоса Коменського нами здійснено сучасну інтерпретацію його психодидактичних ідей. Обґрунтовано, що психодидактичні гасла видатного педагога успішно інтерпретуються у чинних освітніх документах та на практиці у контексті реалізації двох ідей: ідеї вільного навчання та виховання – без примусу (пріоритетність принципу природовідповідності; запровадження інклюзивного навчання; індивідуальний підхід до кожної дитини) та ідеї значущості ролі вчителя (суб'єкт-суб'єктні стосунки учителя і учнів; гуманізм педагога; застосування педагогіки партнерства; застосування педагогіки успіху). На основі аналізу психодидактичної спадщини Коменського виокремлено актуальність підходів, запропонованих ученим. На цій основі визначаються тенденції сучасного розвитку освітнього середовища і його подальші перспективи. Констатовано, що провідні психодидактичні ідеї Я. А. Коменського закладені в основу чинної Концепції «Нова українська школа», що нині активно реалізується.

Ключові слова: Ян Амос Коменський, Велика дидактика, психодидактика, ідея вільного навчання, ідея значущості ролі вчителя

Abstract

The article analyzes and compares modern scientific sources and the Great Didactic of John Amos Comenius and thus interprets his psychodidactic ideas in the modern context. It is found that Comenius' psychodidactic ideas are nowadays effectively interpreted in the context of two concepts: universal education, that is without coercion (the imitation of nature; the introduction of inclusive education; an individual approach to every child) and the importance of teachers (the subject-subject interaction between the teacher and pupils; a humanistic approach to teaching; pedagogy of partnership; pedagogy of success). Based on the analysis of Comenius' psychodidactic ideas, the relevance of approaches proposed by the educator is justified. Consequently, the trends in the modern development of the educational environment and its future prospects are determined. It is proved that the leading psychodidactic ideas of John Amos Comenius serve as the basis for the current concept of the new Ukrainian school, which is actively implemented today.

Keywords: John Amos Comenius, the Great Didactic, psychodidactic, the concept of universal education, the importance of teachers

Суспільно-політичні та економічні процеси в Україні вимагають нового педагогічного бачення проблем національної освіти. Сучасна школа покликана розвивати демократичну культуру, формувати необхідні для проживання в європейському суспільстві компетентності. Вони передбачають володіння не тільки певним багажем знань, а й уміння критично їх осмислити, продуктивно використовувати, самостійно поповнювати, збагачувати. У пошуках шляхів вирішення проблем учені, вчителі-практики, організатори й управлінці освітньої галузі аналізують історичні ідеї вітчизняних педагогів, досвід зарубіжних наукових шкіл. До таких праць класиків педагогічної науки безумовно належить Ян Амос Коменський (1592–1670). Його педагогічна творчість є неоціненним внеском у світову педагогічну науку. За висловом відомого педагога-історикознавця Д. Лордкіпанідзе творчість Я. А. Коменського – це «загальнолюдське явище» (Лордкіпанідзе, 1970). У різні історичні періоди у спадщині Коменського вчені шукали відповіді на актуальні потреби педагогічної науки та практики. Водночас оцінка його доробку залежала від суб'єктивних чинників: ідеологічних, релігійних, культурно-освітніх і політичних. На думку К. Раумера: «Педагогічний ідеал Коменського настільки досконалий і повний, що всі новітні удосконалення виховання ще далеко не здійснюють його» (Раумер, 1875–1878). Тієї ж думки про Коменського К. Шмідт (Shmidt, 1880).

Аналіз коменіологічних праць науковців виявив, що проблема сприйняття спадщини видатного педагога українськими дослідниками різних історичних періодів знайшла своє висвітлення передусім у контексті вивчення, становлення та розвитку української педагогічної думки (Ткачук, 2014: 25–28). «Вивчаючи праці Я. Коменського, – писав С. Миропольський, ми не тільки знаходили в нього ті свіжі педагогічні ідеї, якими живе сучасний світ, а й проблеми, розв'язок яких належить майбутньому. Відкриті й опрацьовані ним начала педагогіки так глибоко правильні, що педагогічне вчення Я. Коменського є стрункою системою, складовими якої є суттєві частини нашої науки у сучасному її розвитку» (Миропольський, 156: 97–135). Я. Коменський, за переконанням С. Миропольського, «не тільки містить в собі Франка, Базедова і Песталоцці, елементи історичного розвитку педагогіки, він містить в собі глибокі основи і для подальшого майбутнього розвитку педагогічної науки» (Миропольський, 156: 97–135).

Низку проблем сучасної дидактики ретельно вивчали А. Алексюк (дидактика вищої школи) (Алексюк, 1998), В. Бондар (загальні

методолого-теоретичні питання) (Бондар, 2005), В. Буряк (організація самостійної роботи учнів) (Буряк, 2001: 49–51), В. Лозова (проблемне навчання) (Лозова, 2002: 101–118), О. Савченко (формування інтелектуальних умінь школярів; розвиток активності, самостійності й творчості учнів) (Савченко, 2012) та ін. Зазначені вчені зверталися й до періоду становлення та розвитку дидактичної науки, однак не узагальнювали психодидактичні ідеї Коменського.

Частково ідея характеристики психодидактичних ідей Я.А. Коменського була здійснена нами у окремії публікації (Osadchenko, 2017: 216–226). Проте значущий психодидактичний потенціал наукової спадщини Я. А. Коменського досі різноаспектно не досліджений.

Мета нашої статті – шляхом аналізу та порівняння сучасних наукових джерел й *Великої дидактики* Яна Амоса Коменського здійснити сучасну інтерпретацію його психодидактичних ідей.

Парадигма сучасного вітчизняного освітнього простору ґрунтована на концепції «Нова українська школа» (Концепція «Нова українська школа», 2018). Звісно, це – багатофункціональний документ. Він характеризує пріоритетні тенденції розвитку освіти України.

Використовуючи наукові методи аналізу, синтезу, порівняння вказаної Концепції, наукових здобутків сучасних науковців та *Великої дидактики* Я. А. Коменського, нами виокремлено дві домінантні ідеї, що об'єднують зазначені праці: ідея вільного виховання, базованого на індивідуальному підході в освіті, та ідея значущості ролі педагога. Отже, саме ці ідеї видатного вченого досі інтерпретуються, актуалізуються у науковому просторі. Схарактеризуємо їх по черезно.

1. Ідея вільного навчання та виховання – без примусу

На титульному аркуші *Великої дидактики* видання 1657 р. зображений символічний знак з написом: «Omnia sponte fluant; absit violentia rebus». Це основна думка педагогічних поглядів Коменського, яку він обрав девізом для своїх дидактичних праць: «У всьому свобода і ні в чому насильства» (Коменський, 1989). Психологічної науки тоді ще не було, Коменський діяв на підставі власних спостережень за дітьми. Однак його міркування щодо мислення, волі та інших психічних процесів досі становлять значущий науковий інтерес.

Одним з найважливіших психодидактичних складників ідеї вільного навчання та виховання Коменського був **принцип**

природовідповідності (Лордкипанидзе,1970). Аналіз праць вчених, які досліджували спадщину Коменського (Миропольський, 1871: 97–135; Ткачук, 2014: 25–28), підручників з історії педагогіки (Шмидт, 1880), історії дидактик (Бондар, 2005; Савченко, 2012) свідчить, що більшість вчених були єдині в тлумаченні принципу природовідповідності Коменським: людина – частина природи. Природовідповідність означає відповідність виховання природі і тим закономірностям, що функціонують у ній, незалежно від нас. Оскільки людина є частиною природи (мікрокосм у макрокосмі), Коменський ставив питання про відповідність природі у широкому розумінні (Коменський,1989).

Він закликав поважати особистість дитини, враховувати її природні особливості, розвивати пізнавальні задатки. Процес освіти мав бути так організований для учнів, наголошував мислитель-педагог, «щоб можна було довести їх до вершин наук без труднощів, нудоти, гримання і биття, а ніби граючись і жартуючи» (Коменський, 1940). Нинішня школа «максимально враховує права дитини, її здібності, потреби та інтереси, на практиці реалізуючи принцип дитиноцентризму» (Концепція «Нова українська школа», 2018).

Принагідно пригадаємо, що виховні зусилля Коменського були спрямованими не лише на розвиток окремих обдарованих осіб, а на просвіту загалом людства: від талановитої до розумово відсталोї дитини і каліки, адже «<...> всіх треба вести до того, щоб вони, належним чином ввібравши в себе науку, доброчесність і релігію, могли з користю пройти теперішнє життя і достойно підготуватися до майбутнього». А коли ми дозволимо розвивати свій розум тільки деяким, виключивши всіх інших, то будемо несправедливі до тих, хто має ту ж саму природу, – так проголошував він велику мету загальної освіти (Коменський, 1940). У розмові зі своїми опонентами, які стверджували, що не з кожного шматка дерева виходить Меркурій, він говорив, що з кожної людини виходить людина, якщо тільки її не псувати (Коменський, 1940). Педагог-мислитель не бачив у «різноманітності розумів», тобто, в індивідуальних особливостях дитячої душі, в здібностях людей жодної перешкоди до навчання всіх усьому, всебічно. Коменський висунув ідею компенсації за допомогою виховання і навчання природних недоліків людей: «Сліпих, глухих, недорозвинених потрібно прилучати до культури і навіть з особливим старанням, зважаючи на їх більшу потребу у нашій допомозі, бо їхня природа через внутрішні недоліки менше здатна допомогти сама собі» (Коменський, 1940). Таким чином,

йдеться про ще один напрям принципу природовідповідності освіти – **інклюзивне навчання** (звісно, без уживання терміну Коменським). Нині інклюзивна освіта – глобальне освітньо-соціальне питання, зафіксоване у провідних нормативних документах (Концепція «Нова українська школа», 2018).

Типологія учнів побудована ним за принципом виявлення різних індивідуальних особливостей у навчальній діяльності: якість розуму: гострий чи тупий; темп розумової діяльності: швидкий чи повільний; ставлення до навчання – діти допитливі, прагнуть до знань, і байдужі до знань, не допитливі; прояв рис характеру в навчальній діяльності – слухняні, злі, добрі, вперті тощо. Відповідно до вказаних критеріїв, Коменський виділяє шість типів учнів, даючи рекомендації щодо індивідуального підходу до них. Сутність сказаного видатний педагог зводить до висловлювання Плутарха: «Якими діти народжуються, це не від кого не залежить, але, щоб вони шляхом правильного виховання стали хорошими – це в наших руках» (Коменський, 1940).

Таким чином, говорячи про мету і завдання навчання та виховання, Коменський акцентував **на індивідуальному підході** до кожної дитини як психодидактичних засадах успішності цього процесу. Він пропонував враховувати вікові особливості дітей, хоча і не розкривав цих особливостей в деталях і подробицях. Це перегукується із сучасною педагогікою: у кожній дитини свій час дозрівання, успіхи кожного треба порівнювати з його ж попередніми результатами, проте не з успішнішими дітьми (Кремень, 2011: 33–34). Рекомендаціями запроваджуваної Концепції зазначено: «<...> суттєво покращують результати навчання такі засоби персоналізації навчального досвіду, як робота за індивідуальними планами, окремими навчальним траєкторіями, у рамках індивідуальних дослідницьких проектів», «У навчанні будуть враховані вікові особливості фізичного, психічного і розумового розвитку дітей» (Концепція «Нова українська школа», 2018). Звертаємо увагу на той факт, що поняття «психологія» у часи Коменського не було виокремлено, проте саме психологічним аспектам дидактичного процесу (психодидактичним) видатний педагог повсякчас приділяв наукове значення.

Предметом світового дослідження нині є діти покоління Y, або «діти тисячоліття», які народилися між 1990 і 2000 роками. Їхні погляди, спосіб життя кардинально відрізняються від старших поколінь. Життя для них – це постійне творення, гармонія між зароблянням коштів,

пізнанням нового, самовдосконаленням, грою та розвагою. Для них немає чіткого розмежування між роботою, навчанням і відпочинком. Робота не обов'язково має бути серйозною і нудною. На підході покоління Z. Сучасні діти значно відрізняються від попередніх поколінь. Вони не обов'язково будуть поділяти погляди старших. Отже, маємо запропонувати майбутнім поколінням українців школу, яка буде для них сучасною (Концепція «Нова українська школа», 2018).

Головне завдання здійснюваної модернізації освітньої системи України, послуговуючись думкою В. Кременя, «максимально наблизити навчання і виховання до конкретних здібностей дитини, її сутності» (Кремень, 2011: 33–34), орієнтація на потреби учня в освітньому процесі, дитиноцентризм; новий зміст освіти, заснований на формуванні компетентностей, потрібних для успішної самореалізації в суспільстві; педагогіка, що ґрунтується на партнерстві між учнем, учителем і батьками; наскрізний процес виховання, який формує цінності; умотивований учитель, який має свободу творчості й розвивається професійно; нова структура школи, яка дає змогу добре засвоїти новий зміст і набути компетентності для життя; сучасне освітнє середовище, що забезпечить необхідні умови, засоби і технології для навчання учнів, освітян, батьків не лише в приміщенні навчального закладу (Концепція «Нова українська школа», 2018). Отже, психодідактичні гасла видатного педагога успішно інтерпретуються у чинних освітніх документах у контексті реалізації ідеї вільного навчання та виховання – без примусу. Реалізація вказаної ідеї конкретизується в інтерпретації таких психодідактичних поглядів Я. А. Коменського (без уживання у творах Коменського термінів «інклюзивний» та «індивідуальний»): пріоритетність принципу природовідповідності; запровадження інклюзивного навчання; індивідуальний підхід до кожної дитини.

2. Ідея значущості ролі педагога

«Коли *учителі* будуть привітні і ласкаві, не будуть відштовхувати від себе дітей своїм суворим поведінням, а будуть приваблювати їх своєю прихильністю, манерами і словами <...>, тоді вони легко завоюють їх серце так, що дітям буде приємніше бути в школі, ніж вдома» – наголошував свого часу видатний педагог (Коменський, 1940: 126–127).

Збереження індивідуальності дитини, її унікальності, різнорівневості у здібностях і можливостях, інтересах та прагненнях потребує сприйняття і усвідомлення учительством на прикладному рівні суб'єкт-суб'єктних стосунків учителя й учнів, що мають гуманний, педагогічно доцільний характер. Зауважимо, що Коменський розглядав освітній процес суб'єктним: «<...> мистецтво навчати і вчитися <...>» (Коменський, 1940: 126–127). У такій взаємодії вчителі і учні найяскравіше виявляють себе, глибше пізнають один одного, досягають взаєморозуміння. Завдяки суб'єкт-суб'єктним взаєминам учень усвідомлює сенс власного життя і діяльності, визначає особистісну траєкторію розвитку, розробляє і реалізує плани на майбутнє.

Проблема суб'єкт-суб'єктних стосунків учителя і учнів в сучасних умовах значно актуалізується, що зумовлено такими чинниками: подальшим зростанням людського фактора, стрімким переходом від індустріального суспільства до інформаційного; демократичними тенденціями і процесами, реалізацією національного проекту «Відкритий світ», системи національного патріотичного виховання; завданням побудови максимально індивідуалізованої виховної й освітньої траєкторії учня, створення і використання сучасного педагогічного середовища; необхідністю розроблення й оперативного впровадження інноваційних, практико орієнтованих результатів педагогічної науки, технологій і перевіреного передового досвіду вчителів (Бойко, 2012: 3–17).

Практика свідчить, що у процесі педагогічної взаємодії високого рівня відбувається повне саморозкриття здібностей і можливостей учнів, а також педагогічної компетентності вчителів. На основі сформованих освітньо-виховальних стосунків досягається такий рівень «спільності», за якого між учасниками педагогічного процесу зникають авторитарне домінування, емоційна напруженість та недовіра, відбувається взаємне прийняття індивідуально-психологічних параметрів один одного, з'являється уміння стати на місце інших, ідентифікуватися з ними. У сучасних соціокультурних умовах педагог покликаний на основі суб'єкт-суб'єктних стосунків формувати не лише пізнавальну, а й емоційно-вольову й мотиваційну сфери дітей, здатність їхньої самореалізації. «Якщо вчитель став другом дитини, якщо ця дружба осяяна благородним захопленням, поривом до чогось світлого, розумного, у серці дитини ніколи не з'явиться зло», – цитата В. Сухомлинського, співзвучна ідеям

Коменського. Цю цитату обрано одним із гасел Концепції «Нова українська школа» (Кремень, 2011: 33–34).

Отже, найважливішим аспектом сучасної інтерпретації психодидактичних ідей Я.А. Коменського у контексті реалізації ідеї значущості ролі педагога є **суб'єкт-суб'єктні стосунки учителя і учнів**.

«Якщо не буде любові – при всіх наших інших працях ми залишимося просто гризунами, що забралися до норм своєї суєти» (Коменський, 1989). Гуманні суб'єкт-суб'єктні стосунки мають пронизувати всю систему освіти, що є прогресивною світовою тенденцією і об'єктивно притаманною нашому народу, оскільки гуманність є характерною рисою української ментальності.

На нашу думку, характер суб'єкт-суб'єктних стосунків залежить від того, наскільки гуманною є позиція вчителя, і передбачає: його самовіддану працю; повагу і віру в кожную особистість дитини; увагу, допомогу у труднощах людського становлення; об'єктивність в оцінюванні дій своїх і учня; винятково вдумливий, самокритичний аналіз своєї діяльності тощо. Гуманізм – це результат великої і тривалої роботи педагога над удосконаленням своєї професійної компетентності. Як зазначав В. Сухомлинський, «Сердечність, теплота, доброзичливість у ставленні до дитини – те, що можна назвати загальним словом *доброта*, є наслідком тривалої роботи педагога над самовихованням почуттів» (Сухомлинський, 1977: 292–308).

Отже, гуманізм – елемент педагогічного мислення, що характеризується зміною поглядів на дитину як суб'єкта взаємодії, на формування неповторної індивідуальності якою вона спрямована. **Гуманізм** є основним аспектом сучасної інтерпретації психодидактичних ідей Я. А. Коменського у контексті реалізації ідеї значущості ролі педагога.

На основі аналізу наукових джерел (Бех, 2004: 5–15; Бойко, 2012: 3–17; Савченко, 2012) нами встановлено, що педагогічна взаємодія відбувається на трьох рівнях: співпідпорядкування, співробітництво, співтворчість. Співпідпорядкування – це стосунки, побудовані на строгому дотриманні нормативних прав і обов'язків учасників освітнього процесу.

Співробітництво (партнерство) – це взаємодія, ґрунтована на співпідпорядкуванні, але за якої вчитель і учень об'єднані як рівноправні партнери спільним діалогом, спрямованим на успіхи в навчанні й вихованні. Вони обоє – суб'єкти освітньої діяльності: «У взаєминах суб'єктів немає ніякого принципового привілею у мого

приватного «Я». Тому відносини між «Я» зворотні» (Абульханова-Славская, 1989). Співробітництво передбачає зацікавлене одержання нових для учнів знань. Стан кожного партнера – задоволеність учителя і успіх учня – це їхнє загальне досягнення.

Найвищим рівнем взаємодії вчителя і школярів у процесі формування освітньо-виховальних стосунків є співтворчість, яка передбачає співпідпорядкування і співробітництво, при якому всі суб'єкти об'єднані творчим діалогом – пошуком нового у змісті й засобах навчання і виховання з метою активного саморозвитку та самовиявлення особистості кожної дитини. Також реалізуються наявні і потенційні можливості учителя.

У цілеспрямованому розвитку стосунків від співпідпорядкування до співробітництва і співтворчості закладено можливості успішного інтелектуального й емоційного становлення кожного школяра, а також виявлення багатства ресурсів учительської компетентності, арсеналу педагогічних засобів і вдосконалення особистісних якостей педагога. Недосконалість взаємодії викликана недостатньою кількістю сучасних підручників, необґрунтованістю ціннісних орієнтирів учнів, браком відповідних програм з виховання, єдиних вимог до вчителя і чітких правил поведінки учнів, шляхів і засобів їхньої соціальної адаптації й захисту. Ми погоджуємось з позицією тих науковців (Бойко, 2012: 3–17;), які, обґрунтовуючи рівні педагогічної взаємодії, не зводять в абсолют поняття «рівність» (учня і педагога) і «повна свобода» (дітей), особливо як умови і основи підходу до виховання особистості. Історичний досвід, від розділу XXVI «Про шкільну дисципліну» *Великої дидактики* (Коменський, 1989) до настанов Сухомлинського про дисципліну (Сухомлинський, 1977: 292–308), свідчить, що неспроможність теорії «вільного» виховання насамперед полягала саме у визнанні «свободи» стосунків як початкової позиції школи, їхньої свободи від головних норм моралі, суспільних відносин і запитів життя. Тому ми розглядаємо рівні взаємодії учителя і учнів не ізольовуючи співробітництво і співтворчість від співпідпорядкування, і тим більше не протиставляючи їх. Я. А. Коменський майже чотири століття тому наголошував, що школи мають бути «справжніми майстернями людей, в яких <...> розум учнів освічувався б блиском мудрості, <...> душі і дії їхні спрямовувалися би до загальної гармонії добродійності <...>» (Коменський, 1940). Нині в основі педагогіки партнерства – «спілкування, взаємодія та співпраця між учителем,

учнем і батьками. Учитель має бути другом» (Концепція «Нова українська школа», 2018). «Якщо вчитель став другом дитини, якщо ця дружба осяяна благородним захопленням, поривом до чогось світлого, розумного, у серці дитини ніколи не з'явиться зло», – писав Василь Сухомлинський (Сухомлинский, 2012). Нова школа працюватиме на засадах «педагогіки партнерства». В основі педагогіки партнерства – спілкування, взаємодія та співпраця між учителем, учнем і батьками. Учні, батьки та вчителі, об'єднані спільними цілями та прагненнями, є добровільними та зацікавленими односторонніми, рівноправними учасниками освітнього процесу, відповідальними за результат (Концепція «Нова українська школа», 2018).

Отже, ще одним аспектом сучасної інтерпретації психодидактичних ідей Я. А. Коменського у контексті реалізації ідеї значущості ролі педагога є **застосування педагогіки партнерства**.

Принагідно зауважимо, що Коменський розглядав освітній процес тільки продуктивним: «<...> навчати з певним успіхом, так, щоб неуспіху бути не могло <...>» (Коменський, 1940). Почуття успіху має вирішальне значення у психічному розвитку індивіда, оскільки воно безпосередньо пов'язане з його природною активністю як основою породження майбутніх видів діяльності й життєдіяльності загалом. Для розвитку людини, результативного виконання нею будь-якої діяльності, необхідна наявність постійної системи стимулювальних та спрямовувальних підкріплень. У їх ролі особливо ефективно виступає успіх, який дає сили, віру і можливість подолання перешкод, створює основу для формування адекватної самооцінки, забезпечення творчого самопочуття людини. Перебіг учіння ефективніший і дає якісніші результати, якщо в учня є глибокі мотиви. У їх низці чільне місце належить прагненню до успіху. Звідси випливає, що орієнтація на успіх повинна виступати необхідною умовою побудови будь-якої ефективної педагогічної системи: «<...> треба насамперед збудити в учнів серйозну любов до заняття <...>» (Коменський, 1989).

В умовах утвердження в Україні ринкових відносин, в основі яких закладено конкуренцію їхніх суб'єктів, кардинальної трансформації зазнав соціальний попит на педагогіку успіху: якісна освіта ототожнюється з конкурентоспроможністю людини. Єдність радості за себе та інтересу людини до себе приводить до розвитку самоповаги, почуття власної значущості. У міру того, як переживання суб'єктом радості осмислюється, усвідомлюється, воно перетворюється у почуття гордості

за себе. Успіх в освітньому процесі є могутньою рушійною силою розвитку і реалізації потенційних можливостей учнів: цей висновок визнається нині однією з педагогічних аксіом (Ткачук, 2014: 69–71).

Таки чином, аспектом сучасної інтерпретації психодидактичних ідей Я. А. Коменського у контексті реалізації ідеї значущості ролі педагога є також **застосування педагогіки успіху**. Загалом реалізація ідеї значущості ролі вчителя конкретизується в інтерпретації таких психодидактичних поглядів Я. А. Коменського (без уживання у творах Коменського понять «суб'єкт-суб'єктні стосунки», «гуманізм», «педагогіка партнерства» та «педагогіка успіху»): суб'єкт-суб'єктні стосунки учителя і учнів; гуманізм педагога; застосування педагогіки партнерства; застосування педагогіки успіху.

Отже, шляхом аналізу та порівняння сучасних наукових джерел й *Великої дидактики* Яна Амоса Коменського нами здійснено сучасну інтерпретацію його психодидактичних ідей. Обґрунтовано, що психодидактичні гасла видатного педагога успішно інтерпретуються у чинних освітніх документах та на практиці у контексті реалізації двох ідей: ідеї вільного навчання та виховання – без примусу (пріоритетність принципу природовідповідності; запровадження інклюзивного навчання; індивідуальний підхід до кожної дитини) та ідеї значущості ролі вчителя (суб'єкт-суб'єктні стосунки учителя і учнів; гуманізм педагога; застосування педагогіки партнерства; застосування педагогіки успіху). Констатовано, що провідні психодидактичні ідеї Я. А. Коменського закладені в основу чинної Концепції «Нова українська школа», що нині активно реалізується.

Як бачимо, аналіз лише окремих наукових положень педагогічної спадщини Коменського дає нам підстави стверджувати, що його освітні ідеї співзвучні з сучасністю і мають важливе значення для розвитку різних закладів освіти в Україні. Побудова національної школи у відповідності з ідеями та принципами видатного педагога-мислителя нині є ідеалом. Звернення до психодидактичної спадщини Я.А. Коменського дає можливість об'єктивно розглянути концептуальні засади педагогіки та визначити й аргументувати нову освітню парадигму з урахуванням історично напрацьованої теорії й практики організації освітнього процесу.

Наразі обсяг статті не дозволяє нам вдатися до подальшого аналізу психодидактичних ідей Яна Амоса Коменського з точки зору їх сучасної інтерпретації. Зазначене є перспективою подальших досліджень.

Бібліографія

- Алексюк А.М., *Дидактика*, Київ: Либідь, 1998. 560 с.
- Абульханова-Славская К. А., *Философско-психологическая концепция С.Л. Рубинштейна*, Москва, 1989, 243 с.
- Бех І.Д., *Педагогіка успіху: виховні втрати та їх подолання*, Педагогіка і психологія, 2004, № 4, с. 5–15.
- Бойко А., *Суб'єкт-суб'єктні відносини – теоретико-методичні основи підготовки й діяльності вчителя*, Гуманізація навчально-виховного процесу: збірник наукових праць. Спецвипуск 8, Ч. 1, Слов'янськ, 2012, с. 3–17.
- Бондар В., *Дидактика*, Київ, 2005.
- Буряк В. К., *Самостійна робота як вид навчальної діяльності школяра*. Рідна школа, 2001, № 9, с. 49–51.
- Коберник О. М., *Психолого-педагогічне проектування виховного процесу в сільській загальноосвітній школі*: автореф. дис. докт. пед. наук: 13.00.07. Ін-т педагогіки АПН України, Київ, 2000, 34 с.
- Коменский Я. А., *Великая дидактика*. Педагогическое наследие, Москва, 1989.
- Коменский Я. А., *Великая дидактика*. СПб: Типография А. М. Котомина, 1875. Приложение к журналу «Наша Начальная Школа» на 1875 год.
- Коменський Я. А., *Велика дидактика*, Харків, 1940, 248 с.
- Концепція «Нова українська школа»*, <http://mon.gov.ua/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8%202016/12/05/konczepczya.pdf> – Назва з екрану.
- Кремень В. Г., *Філософія людиноцентризму – шлях змін і розвитку*. Директор школи, ліцею, гімназії, 2011, № 4, с. 33–34.
- Лозова В.І., *Стратегічні питання сучасної дидактики*, Харків: «ОБС», 2002, Ч. 1, с. 101–118.
- Лордкипанидзе Д.О., *Ян Амос Коменский (1592–1670)*, Москва: Педагогика, 1970, 440 с.
- Миропольский С.И., *Ян Амос Коменский и его значение в педагогике*. Журнал Министерства Народного Просвещения, 1871, № 156, с. 97–135.
- Osadchenko I., *Psychodidactic ideas of J. A. Comenius: from history to the present*, Barbara Sitarska (red.), „Siedleckie Zeszyty Komeniologiczne,

- seria pedagogika”, tom IV, *Współczesne recepcje Jana Amosa Komeńskiego/ Contemporary Perceptions of John Amos Comenius*, część II: *Europejskie recepcje Jana Amosa Komeńskiego / European perceptions of John Amos Comenius*, Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach, Siedlce, 2017, P. 216–226.
- Раумер К.Г., *История воспитания и учения от возрождения классицизма до наших дней*: Ч. 1–2, Москва, 1875–1878.
- Савченко О.Я., *Дидактика початкової освіти: підручник*, Київ: Грамота, 2012, 504 с.
- Сухомлинский В., *Сердце отдаю детям / авт. предисл. О. В. Сухомлинская*. Харьков: Акта, 2012, 563 с.
- Сухомлинський В.О., *Як любити дітей*. Вибрані твори, В 5-ти т. Т.5, Київ, 1977, с. 292–308.
- Ткачук Л.В., *Я.А. Коменський про успіх у навчанні*. Folia Comeniana: вісник Польсько-української науково-дослідної лабораторії дидактики імені Я. А. Коменського / гол. ред. Осадченко І.І. Умань, 2014, с. 69–71.
- Ткачук М., *Співзвучність ідей Я. А. Коменського та представників української педагогічної думки другої половини XIX – початку XX століття щодо змісту національного виховання*. Історико-педагогічний альманах, 2014, № 1, с. 25–28.
- Шмидт К., *История педагогики*: в 4 т. Т. 3, Москва: Солдатенков, 1880, 760 с.